

INTERNET TIZIMINING JAMIYAT IJTIMOYIY MUNOSABATLARIDA TUTGAN O‘RNI

Subhiddinova Sabrina

Samarqand davlat chet tillar instituti talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada internet tizimining jamiyat ijtimoiy munosabatlarida tutgan o‘rni va vazifalari borasidagi ma’lumotlar yoritib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *Internet texnologiyalari, globallashuv, raqamli transformatsiya, universal kommunikativ makon, kommunikativ etika tamoyillari.*

Bugungi insoniyat globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida internet jamiyat hayotining ajralmas tarkibiy qismiga aylandi. U nafaqat axborot manbai yoki tezkor aloqa vositasi, balki global miqyosda ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy aloqalarni ta’minlovchi universal kommunikativ makon sifatida namoyon bo‘lmoqda. Internet texnologiyalari yordamida shaxslar o‘z fikr-mulohazalarini erkin ifoda etish, yangi bilim va ko‘nikmalarni egallash hamda dunyoning turli hududlarida istiqomat qiluvchi insonlar bilan muloqot o‘rnatish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Shu bilan birga, raqamli muhitning keng imkoniyatlari foydalanuvchilardan yuqori darajadagi mas’uliyatni ham talab etadi. Internet makonida o‘zini tutish madaniyati, kommunikativ etika tamoyillariga rioya qilish, boshqalarning huquq va qadr-qimmatini hurmat qilish zamonaviy axborot jamiyatining muhim talablari sirasiga kiradi. Ayniqsa, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, kibernetik xavfsizlik qoidalariga amal qilish va axborotdan ongli foydalanish ko‘nikmalari bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Mazkur tadqiqotda internetdagi muloqot madaniyati hamda axborot xavfsizligi masalalari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Chunki aynan ushbu ikki omil raqamli makonda sog‘lom kommunikativ muhitni shakllantirish, foydalanuvchilarning shaxsiy va ijtimoiy xavfsizligini ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Internetdan oqilona va mas’uliyatli foydalanish nafaqat individual tajribani boyitadi, balki virtual makonning barcha ishtirokchilar uchun qulay va barqaror bo‘lishiga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, internetdan foydalanishda kommunikativ madaniyat va axborot xavfsizligi tamoyillariga rioya etishning nazariy va amaliy ahamiyatini yoritish mazkur ishning asosiy maqsadini tashkil etadi.

Internet makonida shakllangan muloqot madaniyati ko‘pincha “netiket” tushunchasi orqali ifodalanadi. Mazkur atama onlayn muhitda o‘zini tutish, kommunikativ etikaga rioya qilish hamda boshqa foydalanuvchilar bilan o‘zaro munosabatlarni tartibga soluvchi qoidalar majmuini anglatadi. Netiket tamoyillari virtual kommunikatsiyaning samaradorligini oshirish, nizoli vaziyatlarning oldini olish hamda raqamli makonni barcha ishtirokchilar uchun qulay va xavfsiz muhitga aylantirishga xizmat qiladi. Quyida netiketning asosiy prinsiplari ilmiy tahlil asosida yoritiladi. Birinchidan, hurmat va xushmuomalalikka asoslangan muloqot tamoyili internet etikasi negizini tashkil etadi. Raqamli platformalarda ijtimoiy tarmoqlar, forumlar yoki elektron pochta tizimlarida kommunikatsiya jarayoni o‘zaro hurmatga asoslanishi zarur. Bu, avvalo, leksik birliklarni ongli tanlash, agressiv va kamsituvchi ifodalardan voz kechish hamda muqobil fikrlarga nisbatan bag‘rikeng munosabat bildirishni anglatadi. Qarama-qarshi

pozitsiyani ifodalash jarayonida dalillarga asoslangan, konstruktiv va mulohazali yondashuv nizolarni minimallashtiradi hamda sog‘lom kommunikativ muhitni shakllantiradi.

Ikkinchidan, shaxsiy chegaralarga hurmat bilan yondashish raqamli madaniyatning muhim tarkibiy qismidir. Har bir foydalanuvchining shaxsiy axborot makoni mavjud bo‘lib, uning roziligisiz shaxsiy ma’lumotlarni (aloqa vositalari, yashash manzili, shaxsiy fotosuratlar va boshqalar) oshkor etish axloqiy va huquqiy jihatdan nomaqbul hisoblanadi. Shuningdek, noma’lum shaxslarga asossiz ravishda shaxsiy xabarlar yuborish yoki noqulay savollar bilan murojaat qilish ham kommunikativ etikaga zid hisoblanadi. Raqamli aloqalarni o‘rnatishda o‘zaro tanishlik, umumiy manfaatlar yoki professional ehtiyojlarning mavjudligi e’tiborga olinishi maqsadga muvofiqdir.

Uchinchidan, axborotning ishonchliligini tekshirish masalasi netiketning ajralmas qismi hisoblanadi. Raqamli muhitda noto‘g‘ri yoki manipulyativ ma’lumotlar tezkorlik bilan tarqalishi mumkin. Shu sababli har qanday axborotni ommaga yetkazishdan avval uning manbasi, faktologik asoslari va ishonchlik darajasini aniqlash talab etiladi. Ayniqsa, sensatsion yoki emotsional tushadigan xabarlar tanqidiy tahlil qilinishi zarur. Ishonchli va rasmiy manbalarga tayanish foydalanuvchining axborot madaniyatini namoyon etadi hamda jamoatchilikni noto‘g‘ri ma’lumotlar oqibatidan himoya qilishga xizmat qiladi.

To‘rtinchidan, madaniy va ijtimoiy xilma-xillikni inobatga olish internetdagi muloqotning muhim sharti hisoblanadi. Global tarmoq turli millat, din, til va madaniyat vakillarini yagona kommunikativ maydonga birlashtiradi. Shu bois, kommunikatsiya jarayonida boshqa jamiyatlar qadriyatlarini va an’analariga hurmat bilan yondashish, stereotip va kamsituvchi ifodalardan tiyilish talab etiladi. Ayniqsa, hazil, kinoya yoki bahsli mulohazalar bildirilayotganda ularning turli madaniy kontekstlarda qanday qabul qilinishi ehtimoli e’tiborga olinishi lozim. Xalqaro platformalarda muloqot qilinayotganda esa neytral va professional uslubdan foydalanish kommunikativ samaradorlikni oshiradi.

Umuman olganda, netiket tamoyillari internetdagi muloqotning axloqiy-me’yoriy asosini tashkil etadi. Ular foydalanuvchilarning o‘zaro hurmat, mas’uliyat va axborot madaniyati asosida faoliyat yuritishini ta’minlab, raqamli makonning barqaror va xavfsiz rivojlanishiga xizmat qiladi. Netiket qoidalariga rioya etish individual foydalanuvchi tajribasini boyitish bilan birga, virtual jamiyatning umumiy kommunikativ sifatini ham oshiradi. Onlayn kommunikatsiya jarayonida umumqabul qilingan xulq-atvor me’yorlariga amal qilish hamda fikrlarni neytral va muvozanatli tarzda ifodalash muhim ahamiyat kasb etadi. Raqamli muhitda emotsional yoki keskin bayonotlar tezda keng auditoriyaga tarqalishi mumkinligi sababli, har bir foydalanuvchi o‘z nutqining mazmuni va ohangiga nisbatan mas’uliyat bilan yondashishi lozim.

Netiket tamoyillarining yana bir muhim jihati bu vaqtni oqilona boshqarishdir. Internet platformalarida muloqot jarayoni samarali bo‘lishi uchun xabarlar aniq, lo‘nda va maqsadga yo‘naltirilgan shaklda tuzilishi zarur. Ayniqsa, elektron pochta va messenjerlar orqali yuboriladigan murojaatlarda ortiqcha tafsilotlardan qochish, asosiy fikrni ravshan ifodalash kommunikativ samaradorlikni oshiradi. Guruhli muloqotlarda esa muhokama mavzusiga bevosita aloqador bo‘lgan axborotlarni ulashish maqsadga muvofiqdir. Bu yondashuv ishtirokchilarning vaqtini tejaydi hamda muloqot madaniyatini mustahkamlaydi. Raqamli

izlarni boshqarish masalasi ham zamonaviy internet etikasi doirasida muhim o‘rin tutadi. Internet makonida qoldirilgan har qanday post, sharh yoki vizual material foydalanuvchining raqamli identifikatsiyasini shakllantiradi. Shu bois, joylashtirilayotgan kontentning uzoq muddatli oqibatlarini oldindan baholash zarur. Ijtimoiy tarmoqlarda e’lon qilingan nomaqbul yoki professional etika me’yorlariga zid materiallar kelgusida ish faoliyati yoki shaxsiy munosabatlarga salbiy ta’sir ko’rsatishi mumkin. Demak, har bir raqamli harakat ongli va mas’uliyatli yondashuvni talab etadi. Umuman olganda, netiket qoidalariga amal qilish virtual makonda o‘zaro hurmat, ishonch va konstruktiv muloqotni ta’minlaydi. Shuni ta’kidlab o‘tish kerakki, ushbu tamoyillarni kundalik internet amaliyotida qo‘llash orqali foydalanuvchilar raqamli muhitning sog‘lom va barqaror rivojlanishiga hissa qo‘shadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Abbate, J. *Inventing the Internet*. – Cambridge: MIT Press, 1999.
2. Leiner, B. M., Cerf, V. G., Clark, D. D. et al. “A Brief History of the Internet.” // *ACM SIGCOMM Computer Communication Review*, 2009.
3. Berners-Lee, T. *Weaving the Web*. – San Francisco: Harper, 1999.
4. McQuail, D. *McQuail’s Mass Communication Theory*. – London: Sage Publications, 2010.
5. O’Reilly, T. “What Is Web 2.0?” // O’Reilly Media, 2005.
6. Castells, M. *The Rise of the Network Society*. – Oxford: Blackwell, 1996.